

DOCUMENTS

ELS STILI SIVE RITUS CURIARUM. UNA COL·LECCIÓ OFICIAL MALLORQUINA DE DRET CONSUETUDINARI

Antonio Planas Rosselló

Universitat de les Illes Balears

Resum: El 30 de juliol de 1344 el governador de Mallorca Arnau d'Erill va aprovar una col·lecció oficial d'estils judicials i dret consuetudinari coneguda com a *Stili sive ritus Curiarum*. A partir de la seva promulgació quedà establert que els tribunals només podrien aplicar aquells costums inclosos en aquella col·lecció o que s'incloguessin en el futur després de provar-se la seva vigència. Presentam la transcripció del text original d'Erill amb els estils afegits al llarg dels segles XIV i XV.

Paraules clau: Costum, *Ius Commune*, estil judicial, Arnau d'Erill, Mallorca, 1344.

Abstract: On 30th of July, 1344 the governor of Majorca, Arnau d'Erill, approved an official collection of judicial styles and customary law known as *Stili sive ritus curiarum*. Since its promulgation, it became established that the courts only could apply those customs enclosed in that collection or which were included in the future after testing out their validity. We present the transcript of the original Erill styles with those that were added in the centuries XIV and XV.

Key words: Costum, *Ius Commune*, judicial style, Arnau d'Erill, Majorca, 1344.

A partir de la conquesta de Mallorca de 1229 el costum aportat pels repobladors es va configurar com la base normativa del seu sistema jurídic,¹ només complementada per escasses disposicions règies i pel Dret Comú romanocanònic, que va estendre la seva influència com a conseqüència de la difusió que tenia a Catalunya. Els bons usos i costums de Mallorca, fins aleshores mancats d'un reconeixement legal, varen ser expressament confirmats com a font del Dret per Alfons III mitjançant privilegi de 5 de gener de 1286.²

La indefinició del sistema de fonts del Dret que va caracteritzar el segle XIII mallorquí es va simplificar quan el 30 de gener de 1300, Jaume II, a través d'una profunda reforma de les franqueses de l'illa amb la qual va inaugurar la segona fase del seu regnat, va establir un ordre de prelatió. El monarca va ordenar que tots els plets i causes es jutgessin segons els costums i franqueses de Mallorca (*consuetudinibus et libertatibus Civitate et insule*), en absència d'aquells segons els Usatges de Barcelona en els casos en què corresponia fer-ho –que eren exclusivament els de naturalesa penal o feudal– i, en defecte d'ambdós, segons *l'ius Commune*.³ Aquesta disposició va donar carta de naturalesa a la influència que el Dret Comú ja havia assolit des de temps enrere dins el sistema jurídic de Mallorca. Encara que en el text se li va atribuir el caràcter de dret supletori, a la pràctica va constituir des de llavors un element integrador que va modificar la naturalesa i eficàcia del costum, sotmetent-lo a uns estrictes requisits que minvaren la seva vitalitat. A partir de la recepció oficial, perquè el costum fos aplicat pels jutges havia de ser al·legat i provat per la part interessada. Seguint la doctrina de *l'ius commune*, només podien ser denominats pròpiament costums o usos, aquells que, a més de complir altres requisits, haguessin estat obtinguts almenys dues vegades en judici contradictori.⁴

Poc després de la reincorporació de Mallorca a la Corona d'Aragó per Pere IV, es va donar un nou pas de cara a la limitació del costum com a font del Dret. El 30 de juliol de 1344, el governador Arnau d'Erill⁵ va sancionar una col·lecció oficial de dret consuetudinari, després de consultar amb els Jurats del Regne i el seu Consell plenari. El text, conegut vulgarment com a *Estils d'Arnau d'Erill*, porta per títol *Stili sive ritus curiarum*.⁶ No obstant això, el preàmbul indica que conté *consuetudines et stilos*, dos elements que no s'identifiquen plenament. Els costums pròpiament dits eren aquelles normes creades a través de la

1 PLANAS ROSSELLÓ, A.: "La costumbre en el derecho histórico de Mallorca", *Cuadernos de Historia del Derecho*, 22, 2015, p. 101-116; LALINDE ABADIA, J.: "La costumbre en los territorios ibéricos de la Corona de Aragón", *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions*, LII, 1990, p. 181-192; PIÑA HOMS, R.: *El Derecho histórico del Reino de Mallorca*, Palma, 1993, p. 72-77.

2 "Encara us atorgam bons usos e bones costumes axí com d'aquells havets usat" (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 139v).

3 ARM, *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 43-44.

4 PLANAS ROSSELLÓ, A.: "La recepció del *Ius Commune* en el reino de Mallorca", *Glossae. European Journal of Legal History*, 13, 2016, p. 561-589.

5 El cavaller Arnau d'Erill i de Mur, baró d'Erill, antic veguer de Barcelona, va ser nomenat procurador especial del rei Pere IV el 8 d'abril de 1342 per exercir l'acusació en el procés contra Jaume III de Mallorca. Després de participar en la campanya de conquesta de l'illa, el 31 de maig de 1343 va ser nomenat governador del regne de Mallorca. El 6 de juny de 1345 va ser suspès en les seves funcions i sotmès a un procés, acusat d'afavorir els partidaris del rei Jaume. No obstant això va ser absolt i en 1347 va ser nomenat governador del Rosselló, on va morir el juny de 1349, víctima de la pesta (ENSENYAT PUJOL, G.: *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó (1343-1349)*, Palma, 1997).

6 ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31-31v; *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 99-101v; Còdex 90 A, f. 32v-34v.

reiteració d'actes i que es practicaven per la generalitat del poble. En canvi, amb el terme 'estil' es designaven aquells costums que practicaven els tribunals de justícia en l'ordre de procedir en les causes judicials. Aquest és l'element que es pot designar com a ritu de les cúries (*ritus curiarum*). Ambdós elements es troben entremesclats a la col·lecció.

El governador va disposar que en el futur els estils i els costums només serien vinculants quan, una vegada provada la seva existència, fossin autoritzats per escrit pels governadors. Així mateix va ordenar que d'ara endavant, si s'al·legava en un plet un costum o estil no redactat, s'hauria de comparèixer davant el governador perquè, juntament amb el seu Consell, determinés si podia ser admès o no. En cas que es considerés admissible, es devia assignar un termini de vuit dies perquè la part que ho al·legués, pogués provar-ho. Si resultava admès un cop practicada la prova, s'havia de redactar per escrit i ser observat des d'aquell moment com tots els altres.

Mitjançant aquest sistema es va pretendre que aquells costums que el governador i el seu Consell consideressin inadequats, perdessin el seu caràcter normatiu, sense que ni tan sols s'arribés a practicar la prova. La col·lecció oficial es va concebre, per tant, com un filtre per a l'admissió de determinats usos o costums. Tot i que no es va assenyalar el criteri en funció del qual es devia decidir la seva admissibilitat, podem suposar que aquesta regla pretenia introduir un criteri de justícia o racionalitat, enteses en un sentit ampli, tal com ho exigia el Dret Canònic. Emperò no hem pogut documentar cap cas en què es prohibís la pràctica de la prova del costum.

D'altra banda, amb aquesta col·lecció es va voler fixar a priori el Dret consuetudinari, per evitar les dilacions que suposava una abusiva negació del caràcter vinculant dels costums per la part que es veia perjudicada per ells. En efecte, la discussió entre parts sobre l'existència d'un determinat costum era un dels elements essencials en determinats processos, i podia suposar un enorme retard en la seva resolució, com es pot comprovar en molts dels actes judicials de la primera meitat del segle XIV. Aquesta mateixa realitat va ser invocada en 1228 per Guillem Botet com a justificació per a la seva redacció dels Costums de Lleida: "*ut auferretur occasio malignandi qui quando erat pro eis consuetudo et esse consuetudinem affirmabant. Si contra eos in consimili casu allegabatur non esse consuetudinem asserebant. Unde processus causarum probatio consuetudinis retardabat et litigantes inde dispendia gravia sentiebant*".⁷

Tot i això, el fet que aquesta col·lecció es redactés per iniciativa del governador i que tingués com a finalitat imposar un control de les autoritats reials sobre el dret consuetudinari, dóna a aquesta col·lecció una naturalesa molt diferent de la que presenten les redaccions extenses dels costums de les localitats catalanes, com Lleida, Girona o Perpinyà.

La redacció original de la col·lecció d'Erill va quedar integrada per 29 capítols, que recolliren alguns costums en matèria civil (relatius a capacitat d'obrar, donacions, successions, prelació de crèdits, censos, emfiteusi, etc.) i, sobretot, un conjunt d'usos judicials (sobre proves, dilacions ultramarines, publicació i execució de sentències, costes judicials, etc.). La major part dels costums inclosos en aquesta redacció es remuntaven al segle XIII i havien estat aplicats des de molt antic per les cúries mallorquines. Per exemple, l'estil 28,

⁷ LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, P.: *Costumbres de Lérida*, Barcelona, 1946, p. 17.

relatiu al sanejament per evicció del serf morbós, es documenta a partir de l'any 1241 en tots els contractes de compravenda d'esclaus.⁸ Per això, pensam que el procediment per a acreditar la vigència d'aquests estils no va requerir una justificació tan exigent com la que es va establir per a la futura inclusió d'altres costums.

El 28 de febrer de 1346 el reformador i regent de la governació Felip de Boïl va ordenar la redacció d'un nou estil, després de seguir el procediment previst.⁹ El conjunt, a partir de llavors integrat per 30 capítols, es va reproduir juntament amb altres fonts jurídiques en un gran nombre de llibres recopilatoris manuscrits, encarregats i utilitzats per les diverses institucions del regne: la Cúria de la Governació,¹⁰ la Cúria del Batle,¹¹ la Cúria del Canceller de Competències,¹² la Universitat de la Ciutat i Regne,¹³ el Consolat de Mar,¹⁴ etc.

La similitud entre els costums mallorquins i els de l'illa de Menorca va fer que la col·lecció mallorquina tingués la seva rèplica en un repertori menorquí format sota el govern de Gil de Lozano, durant el regnat de Pere IV: *Costums i Stills de les corts de Menorca fets he ordenats per el molt honrat en Gill de Loçano, donzell, governador de Menorca*. La col·lecció reproduceix de forma pràcticament idèntica els 29 estils d'Erill i el de Felip de Boïl de 1346.¹⁵ Va datada el 10 de maig de l'any *millessimo trecentesimo quarto*, encara que és evident que es tracta d'un *lapsus calami* i que falta una paraula davant de '*quarto*'. Gil de Lozano va ser *portantveus* de governador entre 1358 i 1361, i governador de l'illa entre 1361 i 1370. Per tant, probablement es pot datar en l'any 1364. El text es troba inserit en un manuscrit que recull altres fonts del dret de Menorca, escrit durant el govern de Guillem de Sant Climent, que va regir el càrrec fins a l'any 1506, i va signar de pròpia mà el primer full.¹⁶ En canvi, no es té constància que els estils mallorquins fossin rebuts a l'illa d'Eivissa, on el dret consuetudinari presenta una major diferència amb el de l'illa major.

Amb posterioritat a la inclusió de l'estil de Felip de Boïl se seguien invocant costums i estils davant les corts mallorquines que, en esser negats per una de les parts, hagueren de ser provats d'acord amb el procediment previst. L'any 1345 hem localitzat sengles plets en els quals una de les parts pretén provar l'existència d'un ús o estil sobre algun extrem litigiós (*quod usus, stilus, consuetudo et observantia Maioricarum existit*). En el primer es disputa sobre un punt relatiu a les sentències interlocutòries.¹⁷ En el segon, sobre un aspecte del règim dels censals. En aquest últim cas es presentaren testimonis, tots ells de notaris o

8 Veure COLL FONT, M.C.: *El Llibre Manual de Pere Romeu, notari públic de Mallorca (1239-1243)*, I, Tesis Doctoral inèdita, Universitat de les Illes Balears, 2012, p. 362-363.

9 ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31v; *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 101v.

10 ARM, Còdex 13. *Llibre de Jurisdiccions i Stils*.

11 ARXIU D'ALFÀBIA, *Còdex Burgues-Zaforteza*, f. 100-103.

12 ARM, Còdex 180, f. 77-81v.

13 ARM, Còdex 3, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31-31v; ARM, Còdex 22, f. 99v-101v; ARM, Còdex 24, f. 106-117.

14 BIBLIOTECA DEL MONESTIR DE LA REAL, *Llibre del Consolat de Mar*, f. 237-241; ARM, AH 3458, s.f.

15 ARM, AH 4812, f. 21v-31.

16 SASTRE PORTELLA, F.: "Sobre el gobierno de la isla de Menorca en la primera mitad del siglo XVI", *Meloussa*, 2, 1991, p. 82.

17 ARM, AH 441, f. 56.

causídics, i el governador va nomenar un jutge delegat per a què resolgués tant sobre l'existència de l'estil com sobre la qüestió principal.¹⁸

Molts dels estils o usos provats varen romandre en les actes dels processos en què es varen sotmetre a prova, sense que es traslادessin a un llibre específicament destinat a reunir-los. No obstant això, alguns còdexs recopilatoris varen recollir alguns dels estils aprovats, ampliant d'aquesta manera la col·lecció oficial. Així, els còdexs més complets recullen a més dels 30 inicials, uns pocs textos posteriors. El primer, que regula la prova de l'autenticitat de les escriptures, va ser redactat per mandat del lloctinent Francesc Sagarriga el 22 de març de 1378.¹⁹ El segon, molt posterior, relatiu a la fe pública dels inventaris fets pels tutors o curadors, va ser decretat pel lloctinent Joan Aymeric, el 6 d'abril de 1430.²⁰ El tercer, referit a la facultat dels rectors i vicaris de les parròquies en què no residissin fedataris públics per prendre contractes i firmes com a subrogats dels notaris, fou decretat per Joan de Far, lloctinent del governador Berenguer Doms, el 17 de setembre de 1434.²¹ El quart i últim, que regula el salari dels juristes i notaris que intervenien com a prohoms en la formació de les sentències, va ser redactat l'11 de març de 1437 per manament del lloctinent de governador, Bernat de Llupià, que va ordenar que es tingués per ús i costum en qualsevol de les cùries de Mallorca.²² Aquest estil només es va recollir en un còdex que va pertànyer a l'antiga Universitat del Regne: el *Llibre d'Ordinacions*, catalogat com a còdex 24 de l'Arxiu del Regne de Mallorca. El llibre reuneix amb el nom d'estils alguns textos que no són tals sinó que procedeixen de disposicions règies, encara que siguin confirmatòries d'antigues normes d'origen consuetudinari.²³ En tot cas, l'existència d'aquest recull demostra que la col·lecció es mantenia viva durant la primera meitat del segle XV.

És probable que existeixin altres costums i estils que, a pesar d'haver-se sancionat pels governadors després de seguir el procediment establert, no varen ser recollits a les recopilacions i, per tant, no aconseguiren la publicitat necessària per considerar-los com a integrants d'una col·lecció oficial. Nosaltres hem localitzat un d'ells en un volum de Suplicacions de l'Arxiu de la Governació: a l'agost de 1432 es va reduir a escrit un estil judicial que determinava que en cas de discordança entre l'assessor o jutge delegat i els prohoms, els litigis s'havien de resoldre d'acord amb l'opinió d'aquests.²⁴

Tots els manuscrits dels *Stili* recullen la versió llatina original. A diferència de la major part de les franqueses i privilegis, els textos de naturalesa curial no varen ser objecte de traducció en època medieval, ja que anaven dirigits exclusivament als professionals de l'administració de justícia. Només la *non nata Recopilació de les Franqueses i Dret municipal de Mallorca*,

18 ARM, AH 441, f. 80-86.

19 ARM, *Llibre de Jurisdiccions i stils*, f. 60v.

20 ARM, *Llibre de Jurisdiccions i stils*, f. 120v.

21 ARM, *Llibre de Jurisdiccions i stils*, f. 137.

22 ARM, Còdex 24, f. 115v-116v.

23 Per exemple, es recull un suposat estil segons el qual els testaments són vàlids encara que ometin alguna solemnitat de dret, sempre que l'hereu instituït sigui capaç, que prové d'un privilegi de Pere IV de 24 de juny de 1343 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 27).

24 ARM, *Suplicacions* 35, f. 1-3v. Pub. PLANAS ROSSELLÓ, A.: "La participación popular en la Administración de justicia del reino de Mallorca", *AHDE*, 66, 1996, p. 177-180.

redactada en 1622 pels doctors Canet, Mesquida i Zaforteza, va incloure una selecció d'estils traduïts al català per a l'ocasió.²⁵

L'única transcripció impresa del conjunt dels *Stili* es troba recollida en la recopilació publicada pel notari, síndic i arxiver perpetu de la Universitat del Regne, Antoni Moll, l'any 1663.²⁶ Aquesta edició sembla basada en el text del còdex 24, el manuscrit més complet dels *Stili*, i per això està afectada pels errors que ja hem indicat que pateix l'original. A més, el text de Moll presenta omissions de paraules i errades de transcripció, que en alguns casos dificulten la interpretació de les normes. Per aquest motiu ens ha semblat necessari presentar una nova edició de la col·lecció oficial i completa dels *Stili sive ritus curiarum*, basada en els manuscrits més fiables i utilitzats per les cúries, i amb els signes de puntuació que faciliten una correcta interpretació del seu contingut.

STILI SIVE RITUS CURIARUM

I. REDACCIÓ D'ARNAU D'ERILL (1344)

[Preàmbul]

Die veneris intitulata tertio kalendis augusti anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quarto. Nobilis dominus Arnaldus de Erillo gubernator generalis regni Maioricarum, habita plena deliberatione cum iuratis universitatis et cum suo pleno consilio, ordinavit quod consuetudines et stilos Maioricarum qui et que in curiis nunc observantur, redigantur in scriptis et observentur decetero in curiis, sic quod non oporteat ipsas per testes probari. Et si in futurum consuetudinem vel stilum allegaverit ultra consuetudines et stillis infrascriptos redactos vel redactas in scriptis, prius quam admittatur ad probandum dictum stilum noviter allegatum vel consuetudinem, compareat coram nobili gubernatore qui cum suo consilio deliberet an talis stilus vel consuetudo admitti debeat: Et si non debeat admitti, repellatur et procedatur in causa, et si admitti debeat, assignetur alleganti tempus octo dierum tamen ad probandum stilum vel consuetudinem noviter allegatum vel allegatam. Et si probaverit legitime illum stilum vel consuetudinem, redigatur in scriptis, et cum aliis de cetero observetur. (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 31 / *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 99).

[1] Primo, filius familias contrahens matrimonium habeatur pro emancipato et faciat omnia negotia que vere filius emancipatus facere potest.

[2] Item dicto solius curritoris iurati statueret et creditur super conventionibus que fuerint in contractu in quo intervenerit ut curritor.

[3] Item si aliquis levaverit peccuniam a curia data fideiussione de ipsa tornanda, si quis apparuerit melius ius habere in ea, et postea per unam sententiam victus fuerit de ipsa tornanda per aliquem allegantem melius ius habere, posito quod appellatio intervenerit, fit exequio incontinenti quia tornatur et ponitur peccunia incontinenti in posse curie, sed tamen non traditur parti.

²⁵ Inclou una selecció de textos, traduïts al català i, en la seva major part resumits, que integra els afegits per Felip de Boil en 1346 i Joan Aymeric en 1430. No recull els números 9, 13, 15, 20, 21, 22 i 29 d'Arnau d'Erill. L'estil 13 només es cita per proposar la seva derogació. Veure PLANAS ROSSELLÓ, A.: *Recopilación del Derecho de Mallorca de 1622, por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*, Palma, 1996.

²⁶ MOLL, A.: *Ordinacions y sumari dels privilegis, consuetuds y bons usos del Regne de Mallorca*, Mallorca, 1663, p. 121-134.

[4] Item si aliquis condempnatus fuerit infra quantitatem decem solidorum fit exequio in prima sententia, posito quod appellatio intervenerit, data tamen fideiussione de tornanda si postea contrarium iudicaretur.

[5] Item si sit questio de censo soluto vel non soluto vel de quantitate soluta vel non soluta ducitur causa extraordinarie et in ipsa prima sententia fit exequio, posito quod appellatio intervenerit, data tamen fideiussione de tornando si postea contrarium iudicaretur. Et idem servetur in quantitate salarii seu mercedis vel provisionis seu alimentorum. Et in questionibus locationum.

[6] Item si quis in iudicio obligatus fuerit vel confessus et allegaverit solutionem vel alias contradixerit, et postea victus fuerit ex prima sententia, fit exequio in continenti, data tamen fideiussoria cautione de tornando si contrarium iudicaretur.

[7] Item si bona alicuius debitoris vendita fuerint ad instantiam alicuius creditoris, et postea aliquis compareat allegans potentius ius habere ratione prioritatis obligationis vel alias, iste postea comparens non auditur, sed pecunia creditori vigilanti traditur cum fideiussoria cautione. Et hoc verum est si debitor habeat alia bona. Post discussionem vero bonorum debitoris si non sufficiant ad satisfaciendum creditori potiori in iure, tunc potior creditor habet recursum contra creditorem vigilantem de eo quod recepit in eo tamen quod sibi deest.

[8] Item pro deposito vel comanda vel pro facto mercantili quis capitur et captus detinetur quousque solvat. Set si sit questio de debito, pendente questione, potest dare manulevorem de persona quousque questio fuerit finita. Verum est tamen quod mulier pro deposito vel comanda non capitur sed pro mercatura, si mercetur.

[9] Item si aliquis manulevaverit personam alicuius a curia de ipsa persona tornanda, vel aliqua peccunie quantitate, et velit tornare ipsam personam in posse curie, auditur quandocumque velit etiam sine requisitione curie, et liberatur a manuleuta cum ipsum tornaverit.

[10] Item de consuetudine est Maioricarum quod habitatores Maioricarum possunt tradere et assignare possessionem ad substandum ad quatuor menses nisi alias per partes renunciatum esset.

[11] Item est de consuetudine Maioricarum quod si mulieres intercedunt pro maritis et simul cum ipsis etiam se obligent ex quo renunciaverint Velleyano licet etiam non renunciarent Autentice *si qua mulier*, et etiam non iuraverint ex quo sint maiores viginti quinque annis, valet et tenet, et pluries fuit obtentum in contradictorio iudicio.

[12] Item testamenta non leguntur quando fiunt per testatores coram testibus, sed solum notarium exprimit coram testibus qui vocati sunt hec vel similia verba : *Domini vos estis vocati ad testimonium perhibendum quare iste dominus vel domina condidit et ordinavit suum testamentum in posse mei talis (dicit nomen suum) videlicet in suo bono sensu et memoria, et rogat vos quod sitis testis quod ipse in posse mei fecit testamentum et vult quod id quod ordinavit valeat pro suo testamento. Et si non valet vel non valebit iure testamenti vult quod valeat iure codicillorum vel alio iure ultime voluntatis.*

[13] Item donationes possunt fieri per quoscumque sine insinuatione iudicis, et sunt consuete

fieri et obtentum est in contradictorio iudicio binatu actu et a pluribus quamvis excedant valorem quingentorum aureorum, si tamen donator renunciaverit legi dicenti donationem non valere excedentem sumam quingentorum aureorum sine insinuatione.

[14] Item est de consuetudine si emphiteota tardaverit solvere censum quem facit pro possessione emphiteotali, ille qui censum recipit potest abstraere portas a possessione sine mandato curie sive auctoritate, et etiam si possessio est in qua non sint ianue sive porte potest signum crucis vel aliud signum facere pro empara, ne emphiteota intret illam possessionem quousque solverit censum sine licentia ipsius domini census. Et quare de hiis aliquotiens oriebatur, a XL annis citra et ultra fuit ordinatu quod si dominus census sagionem mitat emphiteote pro censu habendo vel pro pignorando pro eodem vel portas abstraendo vel emparando, emphiteota tenetur solvere omnes expensas. Ita quod dominus census habeat complete suum censum, et de expensis statur et creditur domino saltem cum iuramento ipsius vel mancipii sui qui pro ipso censum colligit.

[15] Item si aliquis facit censum frumenti pro aliqua possessione alicui et colligitur frumentum in ipsa, emphiteota tenetur tradere et solvere frumentum collecte ipsius possessionis domino census. Et si aliquo casu, prout pluries accidit, non colligeret in illo anno propter infertilitate vel alias, potest dare emphiteota de alio frumento ita bono et receptibili quemadmodum esset frumentum collecte ipsius possessionis, et hoc ad cognitionem baiuli loci et illorum quos baiulus elegerit.

[16] Item est de usu et consuetudine quod heredes defunctorum et etiam tutores ac etiam fiscus domini regis, prout aliquotiens accidit quod faciat inventarium si bona alicuius heredis fisco sint aplicanda, possunt facere inventarium sine citatione legatariorum et etiam creditorum defuncti.

[17] Item est de usu et consuetudine in Maioricis quod mancipia seu scriptores qui morant cum notariis recipiunt et recipere possunt et consueverunt instrumenta, demptis testamentis et codicillis, et alios contractibus qui et que occurrunt per gentes fiendos et fienda per notariis cum quibus morantur, dum talis iuvenis scriptor sit iuratus et surrogatus notarii cum quo moratur et quod sit jam notus ipsi notario.

[18] Item si aliquis forensis obligetur in curia baiuli Maioricarum vel in curia vicarii, ut pluries accidit, et in curia vicarii forensis seu in curia domini gubernatoris que olim dicebatur locumtenentis, licet alias non submitterit se foro sub quo ex predictis obligantur, et suo foro non renunciaverit, in civitate si ibi inveniatur et coram vel sub examine iudicis illius curie in qua se obligaverit, et si obligatus fuerit sibi pena missionum et expensarum iudex ille sub cuius examine obligatus fuerit mittit vel dirigit litteras suas et etiam sagionem baiulo sub cuius baiuliuo talis forensis moratur vel est domicilliatas, mandando ipsi baiulo vel ipsum requirendo ut exequitionem faciat de illo obligato de eo in quo obligatus existat.

[19] Item si aliquis forensis obligatus est cum instrumento facto ex quocumque contractu etiam celebrato in Maioricis, si reperiat in civitate potest emparari ad instantia sui creditoris de mandato baiuli Maioricarum, et talis obligatus potest conveniri coram baiulo ex quo contractu vel instrumentum celebratus vel celebratum fuerit in civitate Maioricarum.

[20] Item si aliquis forensis obligatus sit ut presertim profertur cum iudiciali obligatione, et servus ipsius obligati vel bestia sua inveniatur in civitate, potest emparari per creditorem si

obligatus tamen dominus ipsarum rerum interfuerit in civitate, alias non. Alie vero res dicti obligati invente in civitate possunt emparari, etiam in eius absentia.

[21] Item si talis forensis obligatus, inventus fuerit in civitate cum iudiciali obligatione, vel alia quacumque si fuerit in civitate pro negotiis comunibus sue parrochie, si de hoc iurati fecerint fidem, non potest emparari in Civitate in illa dies.

[22] Item sententia tenetur publicata per notarium vel scriptorem, etiam sine presentia iudicis.

[23] Item si aliquis receperit procuracionem absentis ab insula tenetur ad expensas salarii iudicis et scripturatum pro sua parte, nisi dominus principalis caverit parti adverse super expensis.

[24] Item si merces vel alie res emptae reperiantur penes emptorem, venditor est potior in illis quam aliquis alius pro pretio rei vendite.

[25] Item si aliquis fuerit obligatus pluribus creditoribus, et maior pars creditorum fecerit gratiam elongamenti tali debitori, quod de consuetudine Maioricarum alii creditores minores in numero et in debito habeant stare tali gratie concesse per maiorem partem creditorum in cumulo debiti et in numero personarum.

[26] Item si aliquis emphiteota cessaverit solvere censum que facere tenetur pro re emphiteotali, etiam per XXX vel XL annos, quod talis res emphiteotalis non cadat in comissum, de consuetudine, usu et observantia Maioricarum ac etiam de permissu regio, sed talis emphiteota habet solvere censum cessatum et remanere securus in dicta re emphiteotali.

[27] Item si aliquis denunciaverit aliquem de aliquo crimine et prosequutus fuerit denunciationem contra delatum, tenetur solvere medietatem expensarum factarum in dicta denunciatione.

[28] Item si aliquis vendiderit aliquem servum morbosum, et infra annum fuerit inventum quod talis servus sit in redibitione, quod probato vitio et morbo talis servi, quod venditor habet recuperare talem servum morbosum et restituere pretium emptori, posito quod non fuerit probatum quod in posse primi domini vitium habuerit.

[29] Item si aliquis petierit longicam dilationem ultramarinam, incontinenti lapso tempore dilationis, pars que non produxerit testes infra dilationem longicam habet solvere penam duorum solidorum incontinenti fit exequutio, nisi hostenditur iustam causam excusationis, sed tamen si appellatio intervenerit, recipiatur appellatio, sed fit exequutio incontinenti, data tamen fideiussoria cautione si contrarium iudicaretur. (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 31-31v).

II. ESTIL DE FELIP DE BOÏL (1346)

[Preàmbul]

Postquam die lune tertio kalendis martii anno Domini millessimo CCC° XL° V° exorta materia questionum in Maioricarum curiis de infrascriptis contentis in stillo seu ordinatione infrascriptarum fuisset per partes allegatum inter quas ipse questiones vertebantur mos, consuetudo, stilus et observantia curiarum predictarum obtenta diutius in ipsis curiis de eisdem. Hocque ad auditum honorabilis viri domini Philipi de Boyl, consiliarii illustrissimi domini regis Aragonum antedicti, reformatorisque ac regentis gubernationem totius regni

Maioricarum pro eodem domino rege, clamore ipsarum partium litigantium pervenisset, ipse honorabilis dominis reformator pro celeri fine imponendo controversiis predictis et ne amodo inter aliquos alios de similibus possit in futurum dubium seu questio suboriri, congregari ac vocari fecit maiorem partem iurisperitorum, notariorum et causidicorum qui in dictis curiis praticando fuerunt diutissime conversati aliqui per decem annos, aliqui per viginti, aliqui per triginta, aliqui per XL et tempore etiam ampliori, coram eius venerabili Consilio videlicet venerabili Arnaldo, assessore dicti honorabili reformatoris, necnon et cum venerabili Petro Rubei, Guillemo Valentini et Francischo de Portello, consiliariis regiis, legi et exponi fecit puncta ipsarum questionum presentibus advocatis partius ipsarum quatenus de ipsis per partes erat mos, consuetudo, stillus et observantia, ut predictum est allegata. Tandem reperiit contenta in ordinatione sequentis scripture fuisse diutissime in predictis curiis observata et obtenta diversis ac pluribus vicibus in contradictorio iudicio, et esse de more, consuetudine, stillo et observantia curiarum Maioricarum predictarum, quare ea mandavit redigi in scriptis et addi ordinationi predictorum stillorum ac consuetudinum ut amodo ad ipsam scripturam si casus se obtulerit recurratur.

[30] *Quod si aliquis emerit rem aliquam a curia et non solverit precium, debet captus detineri.*

Item de usu, more, stilo, observantia et consuetudine curiarum Maioricarum quod emptores alicuius rei mobilis vel immobilis per curiam vendite compelluntur deponere et solvere pretium rei empte in posse curie seu tabule depositorum curie et ad hoc compelluntur per curiam infra breve spatium temporis iudicis arbitrio moderandum, antequam adipiscatur seu inducatur in possessione ipsius rei empte quo pretio deposito, ut dictum est, per emptorem incontinenti omni exceptione cessante et exclusa ipse emptor ponitur in corporalem possessionem per curiam rei empte, nec si aliquis ex creditoribus rei vendite seu iure ipsa vel preciose ius habere pretendentibus ypotecam contradixerit, non potest curia aliquem privatum depositarum eligere pretii nec habere ipsum pretium pro deposito nisi, ut predictum est, deponatur. Et si ille qui a curia, ut predictum est, emit, infra tempus sibi per curiam assignatum non fecerit depositum pretii rei empte, res eadem vendita mox per aliquos dies iudicis arbitrio subastetur et vendatur plus pretium offerenti, et si minus repertum fuerit iure ipsa pretio pro quo eam emerat tamdiu detinetur captus in carcere donec suppleverit quantitatem que deficiat de numero pretii quod ipse emptor obtulerit se daturum.

Quequidem omnia supradicta dictus honorabilis reformator iussit, habita deliberatione cum dicto venerabili eius assessore et consiliariis, in presentem libro inseri et scribi ad habendam memoriam rei geste. (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 31v).

III. NOUS ESTILS AFEGITS A LA COL·LECCIÓ

I. 1378, març, 22

[Preàmbul]

Cum super infrascripta consuetudine noviter in iudicio allegata fuisset inter aliquos negantes dictam consuetudinem et alios ipsam esse affirmantes disceptatum, et pars affirmans vellet admitti ad probandum eandem et secundum ordinationem factam per nobilem Arnaldum de Erillo dudum gubernatorem regni Maioricarum cum suo consilio fuerit deliberatum a talis consuetudo sit rationabilis et ad probandum debeat admitti. Propterea die lune XXII mensis martii anno a nativitate Domini M^o CCC^o LXX° VIII° honorabilis dominus Franciscus

Çagarriga, miles, gubernator regni Maioricarum, ad instantiam allegantium infrascriptam consuetudinem esse pro scienda veritate infrascriptorum convocari fecit et ante sui presentiam venire venerabiles iuratos Maioricarum et aliquos legum doctores, iurisperitos, notarios et causidicos qui diutius in curiis Maioricarum conversati fuerunt, et etiam plures alios tam milites quam cives et mercatores regni Maioricarum quorum numerus excedebat LX. Et tandem auditis allegatis hinc inde et ibidem informatione ab eisdem recepta, reperit consuetudinem infrascriptam fuisse pluribus attentis rationabilem et, iuxta assertionem plurium qui ibidem erant, diuturnis et longuevis temporibus in regno Maioricarum observatam tam in iuditiis quam extra, nullo eorum autem qui in dicto consilio interfuerunt contradicente quin dicta consuetudo rationabilis haberetur. Igitur ad supplicationem dictorum venerabilium iuratorum mandavit ipsam consuetudinem in scriptis redigeri et aliis consuetudinibus et stiliis in scriptis redactis adderi et continuari in hunc qui sequuntur modum:

[31] *Super comperatione literarum.*

De usu et consuetudine longuevis temporibus in Maioricis observatis existit quod si aliquis negavit se scripsisse aliquam scripturam et pars alia voluerit probare ipsam eam scripturam fecisse et scripsisse, quod ad hoc probandum admittatur tam per testes quam per comparisonem aliarum litterarum illius qui negat se dictam scripturam fecisse, non obstante quod in dictis scripturis non fuerint testes subscripti ac etiam per quascumque alias probationes per quas possit rem veritas apperere. (*Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 60v).

II. 1430, abril, 6.

[Preàmbul]

Die jovis sexta mensis aprilis anno a nativitate Domini millesimo CCCC tricesimo: Honorabilis Johannes Aymerici, consiliarius domini regi gubernatorque generalis regni Maioricarum. Visa supplicatione presentata per venerabilem Johannem de Turriceila, domicello, et informatione super contenta in eadem supplicatione recepta, et habito consilio et delliberatione maturis cum suo venerabili assessore et aliis pluribus iurisperitis presentis civitatis, ex sua provisione ordinavit quod stilus seu consuetudo qui nunc in curiis observatur redigatur in scriptis et observetur de cetero in curiis, sic quod decetero non oporteat ipsum seu ipsam per testes nec alias, nisi sola eius hostensione, probari. Cuiquidem stili seu consuetudinis tenor est huiusmodi seriey:

[32] Item est de consuetudine Maioricarum, et ita fuit obtentum in curia gubernationis Maioricarum, quod inventariis seu reportoriis facte per tutores seu curatores vel alios quosvis bonorum alienorum administratores datur plena fides et obtinent roboris firmitatem, posito quod ipsa inventaria seu reportoria non fuerint per heredes seu alios ad quos ipsa bona pertinent, confirmata seu roborata. (*Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 120v).

III. 1434, setembre, 17.

[Preàmbul]

Adveniente autem die veneris decima septima septembris anno a nativitate Domini millesimo CCCC XXXIII° Anthonius Bassoni, virgarius curie Gubernationis Maioricarum, obtulit et presentavit Jacobo Gorchs, notario et eandem curia regenti, stilum infrascriptum, mandans inde ex parte domini Joannis de Faro, militis, locumtenentis gubernatoris regni

Maioricarum, quatenus per eundem scribam atque regentem continuaretur et poneretur in scriptis cum aliis curiis presentis stilibus in presenti civitatis et regno usitatis, cuiusquidem stili et eius provisionis tenores sunt que sequuntur: (ARM, Cód. 24, f. 113-113v).

Com per informació d'aquen solemnament rehebuda per nom e per part del honorable lochtinent de governador del regne de Mallorques, aparega clarament esser stat de molt temps ençà usitat que en les parròquies foranes de la ylla de Mallorques e en los lochs en los quals personalment no habiten notaris continuament, los rectores o vicaris, com a surrogats de altres notaris, prenen e acostumen de pendre contractes e fermes de contractes. Emperamordaçò lo dit honorable lochtinent de governador, hagut sobre açò acort e delliberació ab son assessor e ab los honrats jurats de la Universitat e Regne de Mallorques, los quals informats e requests per los síndichs de les parts foranes han feta instància e requesta que per interésser del públich la dita consuetut, observància e ús sien servats d'aquí avant per qualsevol contractes e fermes fets e fahedors en la manera damunt dita, sien servats los dits ús e consuetut per tots e qualsevol oficials de Mallorques, manant aquell esser reduhit e aiustat ab los altres stils e ordinacions, perçò que per alguns ignorància no-s puxa allegar de les dites coses. E manant noresmenys lo dit stil e les coses en aquell contengudes als dits oficials e a lurs scrivans esser intimades e manifestades, e en lurs e a lurs llibres incertades e reduhides, cuiusquidem stili tenor talis est:

[33] Item est de consuetudine Maioricarum a longo tempore citra observata quod rectores et vicarii parrochiarum forensium in locis potissime forensibus in quibus abest continuus incolatus seu residentia notariorum, recipiunt firmas contrahentium tam in civitate quam in dictis parrochiis forensibus nomine notariorum, tales contractus recipientium ex commissione ipsis rectoribus et vicariis literatorie per dictos notarios facta ei, talibus contractibus statur et adhibentur plena fides ac si dicte firme contractuum recepte fuisset per notarios publicos seu eorum subrogatos.

Lo stil damunt incert fou ací continuat e rehebut en scrits de manament del honorable mossèn Johan de Far, cavaller e conseller del dit senyor rey, e lochtinent del honorable mossèn Berenguer Dolms, cavaller e conseller del dit senyor e governador del regne de Mallorques, dimecres a XVII del mes de setembre any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC XXX quatre. (*Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 137).

IV. 1437, març, 11

[Preàmbul]

In quodam originali processu in curia gubernationis Maioricarum incepto, vigore supplicationis presentate ex parte honorabilium iurisperitorum et discretorum notariorum civitatis et regni Maioricarum, sub die lune prima mensis septembris anno a nativitate Domini millesimo CCC XXX II° est correctio XXXII capituli ex capitulis novarum odinationum quod incipit *Item quod si in sententiis omnibus civilibus et criminalibus concordandis, etc.* ratione salariorum procerum intervenientium ut procerum in sententiis proferendis, que correctio fuit facta per honorabilis domini Locumtenentis in fine dicti processus originalis ut sequitur:

Post predicta autem die lune XI mensis martii anno a nativitate Domini M^o CCCC XXXVII° honorabilis Bernardo de Lupiano, miles, consiliarius illustrissimi domini regis, locumtenentis honorabilis Berengario de Ulmis, militis, consilarii illustrissimi domini regis antedicti, de

consilio honorabilis Joannis de Copons eius assessoris fecit provisione sequente super predictis:

Honorabilis Bernardi de Lupiano, miles, locumtenenti multum honorabilis Berengarii de Ulmis, militis, gubernatoris regni Maioricarum, visa supplicatione facta et presentata per dictos venerabiles et discretos rectores tam iurisperitorum quam et notariorum huius civitatis Maioricarum coram dicto honorabili Ioanne de Faro et venerabile Martino de Brullio, legum doctore, eius assessore, et visa provisione per ipsos facta in pede eiusdem supplicationis de faciendo recipi, dictam informationem supet contentis in ipsa supplicatione. Necnon visa dicta informatione inde recepta quadam sumaria informatione inde etiam fieri recepta verbo per notarium et scribam presentis cause gubernationis tam a dicto venerabili Martino de Brullio quam a discreto Bartolomeo Pizani, notario seu scriptore seu uno tunc ex scriptoribus dicte curie, qui dictam informationem ex mandato et provisione dicti honorabili locumtenenti seu dicti eius tunc assessoris recepit et in dictis scriptis continuavit. Necnon et super provisione in scriptis facta in quadam papiri cedula manu dicti venerabili Martino de Brullio iam tunc facta ut patet per ipsum facetur, illam fecisse et etiam per dictum scriptorem fuisse publicatam et testificatam ut per ipsum scriptorem fuit fides facta, continentem in effectu dictum usum et consuetudinem fore et esse servandos ac debere servari scilicet quod ut probatum extitit ut per dictam informationem in scriptis receptam et redactam serventur contenta in dicta supplicatione. Sed quia dicta cedula in qua erat dicta provisio continuata non invenitur ad presens quia fuerat tradita per dictum scriptorem qui dictam provisionem et in ea contenta publicavit discreto Bartholomeo Guil, notario maioricensis, tunc in humanis agenti et regenti dictam scribaniam dicte Gubernationis, ut illam continuari faceret in dictis actis et processu dicte supplicationis et registrari qua perquisita diligenter minime potuit inveniri. Ideo sequentem dictam informationem tam in scriptis redactam quam et illam que fuit nunc recepta a venerabile Martino de Brullio et ab scriptore sive notario qui illam tunc in dictis scriptis reduxit et provisionem predictam que inde ut predicatur facta fuit publicabant et testificabant in dicta publicatione providit igitur nunc pro tunc et commiso et decernit ac declarat de consilio venerabilis Ioannis de Copons, legum doctoris, assessoris eius, dictos usum et consuetudinem fore servandos tam pro preterito tempore quam et presenti ac futuro, tot et tandem

[34] *debere habere quoscumque, tam iurisperitorum quam notariorum proceres qui intervenerint in aliquibus causis ad consulendum et concordandum et ferendum quascumque sententias inde ferendas et que late fuerint seu ferentur, de eorum salario inter omnes quantum iudices in dictis pro eorum salariis debeant habere pro ipsis sententiis per eos ferendis.*

Mandans dictus honorabilis locumtenentis hanc provisionem in pede dicti processus dicte supplicationis inseri et continuari, ac redigi in scriptis et ab inde haberi pro usu et consuetudine in quibuscumque curiis civitatis Maioricarum (ARM, Còdex 24, f. 115v-116v).

